«بررسی و مقایسه ترکیب کالاهای مصرفی خانوارهای شهری ایران طی سال‌های ۸۴- ۱۳۵۱»

محمد مولایی*، حسین مرادی**

طرح مسئله: *یکی از اهداف مهم هر نظام اقتصادی افزایش رفاه در جامعه می‌باشد. از جمله شاخص‌های مهم رفاه، می‌توان ترکیب کالاهای مصرف خانوارها در طی زمان را نام برد. در علم اقتصاد، کالاها را بر اساس کشش درآمدی تقاضای آن‌ها به کالاهای لوکس، ضروری و پست تقسیم می‌کنند. هرگاه در سبد مصرفی خانوارها، بیش‌تر کالاها جزو کالاهای ضروری و پست باشد، این امر دلالت بر بهبود وضعیت مصرف خانوارها و افزایش رفاه آن‌ها می‌باشد و برعکس هرگاه طی زمان، به تدریج کالاهای پست و ضروری تبدیل به کالاهای لوکس گردد، این امر دلالت بر بدتر شدن وضعیت مصرف خانوارها می‌باشد. در این مقاله به دنبال آن هستیم که آیا ترکیب کالاهای مصرفی خانوارهای شهری ایران طی سال‌های ۸۴- ۱۳۶۸ نسبت به سال‌های ۶۷- ۱۳۵۱ بهبود یافته و یا بدتر شده است؟*

روش: *برای مطالعه و مقایسهٔ ترکیب کالاهای مصرفی خانوارهای شهری ایران دو مقطع زمانی (۶۷- ۱۳۵۱) و ۸۴- ۱۳۶۸ انتخاب شده و با استفاده از داده‌های سری زمانی ۱۴ گروه خوراکی و دخانی و ۷ گروه غیر خوراکی که توسط مرکز آمار ایران منتشر می‌شود، توابع انگل از روش داده‌های تلفیقی (Panel Data) تخمین زده می‌شود و کشش درآمدی تقاضای کالاهای مربوطه محاسبه و بر اساس آن کالاها به لوکس، ضروری وپست تقسیم می‌گردد.*

یافته‌ها: *طی سال‌های ۶۷- ۱۳۵۱، آرد، رشته، غلات، نان و فرآورده‌های آن، روغن‌ها و چربی ها، دخانیات و پوشاک و کفش کالای پست و مابقی کالاها به عنوان کالای ضروری در سبد مصرفی خانوارهای شهری بوده‌اند. در سال‌های ۸۴- ۱۳۶۸، بهداشت و درمان، حمل و نقل و ارتباطات، تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی به صورت کالای لوکس و مابقی کالاها به صورت کالای ضروری بوده‌اند.*

نتایج: *با توجه به این که برخی از کالاهای خوراکی خانوارهای شهری از حالت پست به ضروری و برخی از کالاهای غیر خوراکی از حالت ضروری به لوکس تبدیل شده‌اند، لذا می‌توان نتیجه گرفت که در سال‌های ۸۴- ۱۳۶۸ وضعیت مصرف خانوارهای شهری ایران نسبت به ۶۷- ۱۳۵۱ بدتر شده است.*

کلید واژه‌ها: منحنی‌های انگل، کشش درآمدی تقاضا، خانوارهای شهری ایران، کالاهای خوراکی و غیر خوراکی.

تاریخ دریافت: ۸۷/۶/۵ ***تاریخ پذیرش:*** ۸۹/۲/۱۱

* دکتر اقتصاد، دانشگاه بوعلی‌سینا، <muwlaei @ basu.ac.ir>

** دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه بوعلی سینا

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

مقدمه

اقتصاددانان دست‌آورد توسعهٔ پایدار را ایجاد رفاه اجتماعی برای آحاد مردم می‌دانند. رفاه اجتماعی دارای ابعاد مختلف مادی و معنوی است. در بعد مادی رفاه، مردم باید از یک زندگی متعادل که دربرگیرندهٔ اشتغال و درآمد مکفی است، برخوردار باشند.

به عبارت دیگر آحاد مردم توانایی استفاده از حداقل کالاهای خوراکی و غیر خوراکی معمول در جامعهٔ خود را داشته و دارای یک رفاه مادی نسبی در جامعه باشند. در بعد معنوی آرامش خاطر از امنیت اجتماعی و مشارکت در امور اجتماعی از جمله شاخص‌های رفاه اجتماعی محسوب می‌شود.

در کشورما بنا بر گزارش‌های مختلف اقتصادی، بیش‌تر نمونهٔ مردم معضل بیکاری، تورم و عدم تثبیت قدرت خرید واقعی آن‌ها در جامعه می‌باشد و طبیعی است این امر در وضعیت مصرف خانوارها و کاهش رفاه مادی آن‌ها مؤثر بوده است (مرادی، ۱۳۸٦، صص ۵۰-٤۵).

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که رابطهٔ مستقیمی بین مصرف مردم در جامعه با رفاه اقتصادی آن‌ها وجود دارد، به طوری که رفاه اقتصادی افراد بستگی به نوع مصرف کالاهای مختلف و میزان مصرف این کالاها دارد. درآمد و بودجهٔ خانوار نیز ابزاری است که توسط آن می‌توان چگونگی شیوهٔ مصرفی افراد ودر نتیجه وضعیت رفاه اقتصادی آن‌ها را مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار داد. به عبارت دیگر، با استفاده از نتایج مربوط به بودجهٔ خانوار می‌توان زندگی افراد جامعه و چگونگی تغییرات آن در طول زمان و تأثیر سیاست‌های مختلف اقتصادی بر رفاه مردم را مورد بررسی قرار داد و به دنبال راهکارهایی برای بهبود هر چه بیش‌تر رفاه افراد در جامعه بود. همچنین با بررسی مصرف خانوارها در طول زمان و تغییرات آن می‌توان جهت تغییر ساختار تقاضا را پیش بینی کرد و برنامه‌ریزی لازم را برای آینده ارائه نمود. مطالعه در ابعاد مختلف کمیت و کیفیت مصرف خصوصی می‌تواند به نوعی نشان‌گر تصویری از وضعیت اقتصادی جامعه باشد و معیار مناسبی در بررسی الگو و وضعیت مصرفی خانوارهای کشور به شمار می‌رود.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

هدف از ایـن بررسـی، مطالعـهٔ ترکیـب کالاهـای مـصرفی خـوراکی و غیـر خـوراکی خانوارهای شهری ایران طی سال‌هـای ۸۴-۱۳۵۱ مـی‌باشـد. در طـی ایـن دوران تغییـرات عمده‌ای در اوضاع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی کشور به وجود آمده که بـه تبـع آن سطح زندگی خانوارها در گروه مختلف درآمدی دچار تغییر چشم‌گیری گردیده و ایـن امر در وضعیت مصرف آن‌ها تأثیر داشته است. بنابراین، در این پژوهش به دنبال پاسـخ بـه این سئوال هستیم «آیا وضعیت مصرف خانوارهای شهری ایران طـی سـال‌هـای ۶۷-۱۳۵۱ نسبت به ۸۴-۱۳۶۸ بهبود یافته و یا بدتر شده است؟»

بدیهی است با شناخت وضعیت مصرف در مناطق شهری ایران، برنامه ریزان اقتـصادی و مجریان طرح‌های تولیدی قادر خواهند بود به سطح و شکل مصرف جامعه پی برده و در نتیجه بهتر می‌توانند در جهت تخصیص منابع و عوامل تولید برنامه‌ریزی نمایند. به علاوه با تشخیص نوع کالاها به پست، ضروری و لوکس در جامعه، دولت قادر خواهد بـود کـه در سیاست گذاری‌های خود جهت تهیه و توزیع کالاهایی که اکثریت مردم از آن‌هـا بـه طـور دائم استفاده می‌کنند، تصمیمات مقتضی را اتخاذ نموده و دربارهٔ اعمـال و یـا عـدم اعمـال یارانه بر این کالاها به نفع گروه‌های کم درآمد، تصمیم‌گیری نمایند.

مبانی نظری

کشش درآمدی تقاضا یکی از معیارهایی است که بر اساس آن می‌توان ترکیب کالاهای مصرفی خانوارها را به صورت لوکس، ضروری و پست تقسیم نمود.

هرگاه کشش درآمدی خانوار بزرگ‌تر از یک باشد، کالای مربوطه کالای لـوکس، اگـر کوچک‌تر از یک و بزرگ‌تر از صفر باشد، کالای مربوطه ضـروری و اگـر کـم‌تـر از صـفر باشد، کالای مربوطه کالای پست است.

یکی از راه‌های محاسبهٔ کشش درآمدی تقاضا، استفاده از توابع انگل می‌باشـد. منحنـی انگل مقادیر مختلفی از یک کالا را که مصرف کننـدهٔ حاضـر اسـت در مقـادیر مختلفـی از

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

درآمد خود با فرض ثابت بودن قیمت‌ها خریداری نماید را نشان می‌دهد.

با استفاده از توابع انگل می‌توان کشش درآمدی تقاضای کالاها را محاسبه نمود و توسط آن کالاها را به لوکس، ضروری و پست تقسیم نمود (فرگوسن، ۱۳۸۳: ٤٨).

شکل کلی تابع انگل به صورت زیر می‌باشد: $Y= f(X)$

Y = هزینهٔ کالاهای مصرفی خانوار

X = درآمد کل خانوار

با توجه به این که، آمار درآمد خانوارها در دسترس نمی‌باشد، محققان از جمله آلن (Allen) و بولی (Bowley) به جای درآمد کل، از هزینهٔ کل خانوارها به طور تقریب استفاده می‌کنند. همچنین پرایس و هاتکر نیز تأکید بر استفاده از هزینهٔ کل به جای درآمد کل در توابع انگل دارند. آن‌ها معتقدند که به علت چسبندگی مصرف، میزان مخارج مصرفی بسیار با ثبات‌تر از میزان درآمد قابل تصرف در طول زمان حرکت می‌کند. از این رو تعمیم روند حرکت این داده از گذشته به آینده برای پیش بینی، بسیار منطقی‌تر از تصور ثبات نحوهٔ حرکت و یا روند درآمدهاست. (Prais & Houthakker, 1971: 52) .

توابع انگلی که عموماً در محاسبه کشش درآمدی تقاضا به کار می‌رود، توابع پیشنهادی پرایس و هاتکر می‌باشد (همان: ۸۷).

توابع انگل متعددی را می‌توان برای تخمین کالاهای مورد مطالعه به کار برد و از روی آن‌ها کشش درآمدی تقاضا را محاسبه نمود. اما مشکل اساسی آن است که از ابتدا نمی‌توان توابع انگل مطلوب را برای هر کدام از کالاهای فوق تشخیص داد. لذا محققان از طریق آزمون و خطا اقدام به تخیمن تابع انگل مطلوب می‌نماید. بدین ترتیب که ابتدا برای هر کالای مورد مطالعه توابع انگل را تخمین زده، سپس با توجه به معیارهایی که برای انتخاب یک تابع برازنده در اقتصاد سنجی به کار می‌رود (مانند ضریب تعیین R^2، آزمون F، آزمون t و آزمون دوربین ـ واتسون و ...) آن تابع انگلی را که بهترین ضابطه را از نقطه نظر برازنده بودن داشت، انتخاب کرده و کشش درآمدی تقاضای آن را محاسبه می‌گردد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

پیشینهٔ تحقیق

الف) مطالعات خارجی

برخی از مطالعات خارجی دربارهٔ وضعیت مصرف خانوارها به شرح زیر می‌باشد:

- پرایس و هاتکر (Prais & Houthakker, 1971)، اقدام به مطالعه وضعیت مصرف خانوارها با توجه به خانوار در چند شهر انگلستان نمودند. آن‌ها با استفاده از منحنی‌های انگل رابطهٔ بین مصرف کالاها و درآمد خانوارها را تخمین زدند و سپس کشش درآمدی تقاضای کالاها را برای کالاهای مصرفی خانوارها محاسبه نموده و بر اساس آن کالاهای خانوارها را به لوکس، ضروری و پست طبقه‌بندی نمودند.

ماسل (Massel , 1967) در مقاله‌ای تحت عنوان «تخمین پایدار کشش هزینهٔ خانوارها» با استفاده از منحنی‌های انگل اقدام به تخمین منحنی‌های انگل برای ١٦ کالای مصرفی ٨١٦ خانوار روستایی در کنیا نمود. پس از محاسبهٔ کشش هزینهٔ خانوارها، اهمیت مصرف هر کدام از کالاها را در سبد مصرفی خانوارهای روستایی مشخص کرد.

- گیلز و هامپتون (Giles & Hampton, 1984) در مقاله‌ای تحت عنوان «تجزیه و تحلیل منحنی انگل هزینهٔ خانوار در زلاندنو» اقدام به مطالعه وضعیت ٣٤٨٧ خانوار اهل زلاندنو برای سال ٨٢-١٩٨١ با استفاده از شش مدل انگل و برای هشت گروه غذایی نمود. آن‌ها نتایج مدل‌های انگل و همچنین کشش‌های هزینهٔ آن‌ها را برای ٨ گروه کالایی در زلاندنو با هم مقایسه نمودند و در انتها نتایج به دست آمده را با کشش‌های هزینه در استرالیا، انگلستان و آمریکا با هم مقایسه نمودند و بدین نتیجه رسیدند که وجه تشابه زیادی بین مصرف کالاهای مورد مطالعهٔ کشورهای مذکور با خانوارهای زلاندنو وجود دارد.
- داکس (Dax, 1987) در مقاله‌ای تحت عنوان «تخمین کشش درآمدی تقاضا با استفاده از داده‌های مقطعی»، اقدام به محاسبهٔ کشش درآمدی تقاضا در بریتانیا در سال ١٩٨٠ با استفاده از اطلاعات ٦٩٤٤ خانوار برای ٨ کالای مصرفی مهم خانوار نموده و پس از

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

محاسبهٔ کشش‌های درآمدی تقاضای کالاهای مورد مطالعه، اهمیت مصرف آن‌ها را در بودجهٔ خانوارها رتبه‌بندی نمود.

ـ چارل یر، مل لنبرگ و ون سوئست (Charlier, Melenberg & Van Soest, 2001) در مقاله‌ای تحت عنوان «تجزیه و تحلیل هزینهٔ خانوار با استفاده از مدل‌های نیمه لگاریتمی و پانل دیتا» اقدام به مطالعه وضعیت مصرف مالکان و مستأجران در هلند طی سال‌های ۱۹۸۹-۱۹۸۷ پرداختند. آن‌ها اثر متغیرهایی از قبیل هزینهٔ کل ماهانهٔ خانوار، میزان تحصیلات، سن سرپرست خانوار، متأهل بودن، بعد خانوار، ارزش اجاره بهای پرداختی و ارزش ملک مسکونی مالک را در میزان مصرف خانوار مورد مطالعه قرار داده‌اند. آن‌ها مدل‌ها را بر اساس اثرات تصادفی[1] و اثرات ثابت[2] به صورت پانل دیتا تخمین زدند. نتایج تحقیق بیان‌گر تفاوت اساسی بین مصرف مستأجران و مالکان مدل‌های فوق بود.

ـ زیژانگ یو (Ziazhong you ,. 2003) در مقاله‌ای تحت عنوان «تخمین مدل‌های انگل» اقدام به مطالعهٔ غذا، حمل و نقل و تنباکو و الکل در کانادا در سال ۱۹۹۲ نمود.

ـ بیلس و کلینو (Bils and Klenow, 2001) با استفاده از هزینهٔ مصرف کنندگان، «منحنی‌های انگل کیفیت»[3] را برای ٦٦ کالای با دوام برآورد کردند. نتایج نشان داده است که متوسط قیمت پرداختی از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۹٦ برای کالاهای با منحنی‌های انگل کیفیت شیب دار افزایش یافته است.

آن‌ها متوسط رشد کیفیت سالانه را ۳/۷ درصد (به اندازه ۲/۲ درصد) بیش‌تر از تورم را برای کالاها برآورد کردند.

ـ گیما و کدیر (Girma and Kedir, 2004) با برآورد منحنی‌های انگل به صورت کمانی (درجهٔ دوم) برای خوراک با استفاده از اطلاعات بودجه خانوارهای شهر اتیوپی ۱۹۹٤ تناقص شدیدی را در مقایسه با کشورهای توسعه یافته مشاهده کردند. سهم خوراک با

1. random effect
2. fixed effect
3. quality engel curves

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

افزایش هزینه، بالا رفته و پس از یک نقطهٔ آستانه‌ای شروع به کاهش نموده است. آن‌ها با برآورد مدل شبه پارامتریکی انعطاف پذیرتر، استحکام این ارتباط U وارونه را تشکیل دادند که برون زایی هزینه را تصحیح می‌کند.

ب) مطالعات داخلی:

برخی از مطالعات داخلی در ارتباط با تخمین کشش درآمدی تقاضا با استفاده از مدل‌های انگل عبارتند از:

- محمدی راد، علیرضا (۱۳۷٤)، اقدام به تخمین مدل‌های انگل برای دورهٔ زمانی ۱۳۷۰-۱۳٤٤ با استفاده از چهار مدل انگل: لگاریتم مضاعف، هزینهٔ خطی، لگاریتم جمع پذیر و هذلولی برای چهار گروه کالایی غذا، پوشاک، مسکن و سایر موارد برای خانوارهای شهری و روستایی استان مازندران به روش تخمین سری زمانی نموده است. پس از محاسبه و مقایسهٔ کشش درآمدی تقاضای آن ها، نتایج به دست آمده را با کل کشور دارد. اما چنین اختلافی در مناطق شهری استان مازندران با مناطق شهری کل کشور مشاهده نمی‌شود.
- ابونوری اسماعیل و ایرجی، فرید رضا (۱۳۸۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «ساختارهزینه خانوارها در استان خراسان و مقایسهٔ آن با کل کشور» به تجزیه و تحلیل بودجهٔ خانوارهای استان خراسان در طول سه دهه (۱۳۵۰-۱۳۸۱) به تفکیک مناطق شهری و روستایی و مقایسهٔ آن با کل کشور پرداختند و با استفاده از معادلات رگرسیونی لگاریتمی به تخمین کشش‌های درآمدی کالاهای خوراکی و غیر خرواکی پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن بود که کشش گروه پوشاک و کفش در مناطق شهری استان خراسان برابر واحد و در مناطق روستایی کم‌تر از واحد بوده است. کشش هزینهٔ گروه مسکن در مناطق شهری روستایی و کل استان خراسان یک، ولی در مناطق کل کشور بیش‌تر از یک بوده است. کاهش نسبت هزینه‌های خوراکی و دخانی به کل هزینه در

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

مناطق شهری و روستایی (بدون توجه به توزیع آن‌ها و تغییرات نسبی قیمت‌ها) مبین افزایش رفاه متوسط خانوارها بوده است.

ـ غروی نخجوانی، سید احمد (۱۳۸٤) در مقاله‌ای تحت عنوان «فقر در خانوارهای ایرانی اقدام به بررسی اقلام خوراکی و غیر خوراکی خانوارهای شهری و روستایی طی سال‌های ۸۲-۱۳٦۱ نموده است. وی از نظریهٔ انگل به عنوان ملاک قضاوت دربارهٔ ساختار مصرفی خانوارها استفاده نموده است و با محاسبه و مقایسهٔ درصد تغییرات مصرف اقلام بودجه به درصد تغییرات درآمد خانوارهای شهری و روستایی در دهک‌های هزینه در سال ۱۳۸۲، به این نتیجه می‌رسد که کاهش سهم مخارج خوراکی بودجهٔ خانوارهای ایرانی نه به خاطر وضعیت معیشت مردم بلکه ناشی از وجود فشارهای اقتصادی در کشور بوده است. به عبارت دیگر خانوارهای ایرانی مصرف کالاهای خوراکی را به بهای جبران کسری بودجه و فشار زندگی طی سال‌های مورد مطالعه کاهش داده‌اند.

با ملاحظهٔ مطالبات خارجی و داخلی انجام شده دربارهٔ وضعیت مصرف خانوارها می‌توان چنین نتیجه گرفت که همهٔ مطالبات از توابع انگل، برای تبیین رابطهٔ بین مصرف کالاها و درآمد خانوارها استفاده نموده‌اند و بر این اساس، کشش درآمدی تقاضا را محاسبه نموده و سپس کالاهای مصرفی را به لوکس، ضروری و پست طبقه‌بندی کرده‌اند.

دراین تحقیق نیز از چنین رویه‌ای استفاده شده است، لیکن برای تخمین رابطهٔ بین مصرف و درآمد از تکنیک و روش داده‌های تلفیقی[1] استفاده شده و بُعد خانوار نیز در طبقه‌بندی گروه‌های مختلف درآمدی در نظر گرفته شده است. به نظر می‌رسد استفادهٔ چنین روشی از تخمین از جمله اولین کارهایی است که در ایران انجام شده است.

1. panel data

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

روش

برای مطالعه و مقایسه وضعیت مصرف خانوارهای شـهری در دو مقطـع زمـانی (٦٧-١٣٥١) و (١٣٨٤-١٣٦٨)، از داده‌های سری زمانی ٢١ گروه کالایی (١٤ گـروه خـوراکی و دخانی و ٧ گروه غیر خوراکی) که توسط مرکز آمار ایران منتـشر مـی‌شـود، اسـتفاده شـده است.

دلیل در نظر گرفتن دو مقطع زمانی فوق آن است که:

بنا بر تحقیقات انجام شده، وضعیت مصرف خانوارهای شهر ایران طی سـال‌هـای ٦٧-١٣٥١ وقوع انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی به علت سیاست‌های دولـت مبنـی بـر حفـظ قدرت خرید مردم، نسبتاً با ثبات و دارای تغییر قابل ملاحظه‌ای نبـوده اسـت. امـا از سـال ١٣٦٨ به بعد به علت سیاست‌های تعدیل اقتصادی و کاهش تـدریجی یارانـه‌هـای دولـت مواجه با تورم شدید قیمت‌ها بوده و این امر در کاهش قدرت خرید خانوارهای شـهری و تغییر ترکیب کالاهای مصرفی آن‌ها مؤثر بوده است (مرادی، ١٣٨٦، ص ٣٦). بنابراین نتایج ناشی از وضعیت مصرفی خانوارهای شهری طی دو مقطع زمانی فوق معنی دار می‌باشد.

❖ **اقلام کالاهای خوراکی و دخانی خانوارهای شهری:**

١- آرد، رشته، غلات، نان و فرآورده‌های آن
٢- نان
٣- گوشت
٤- شیر و فرآورده‌های آن و تخم پرندگان
٥- روغن‌ها و چربی‌ها
٦- میوه‌ها و سبزیجات
٧- خشکبار و حبوبات
٨- قند و شکر

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

۹- انواع شیرینی‌ها و مرباجات
۱۰- چای، قهوه و کاکائو
۱۱- ادویه ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیبات خوراکی
۱۲- انواع نوشابه‌ها
۱۳- غذاهای آماده و تنقلات
۱٤- دخانیات

❖ اقلام کالاهای غیر خوراکی:

۱- پوشاک و کفش
۲- مسکن
۳- لوازم، اثاثیه، ملزومات خانوار
٤- بهداشت و درمان
۵- حمل و نقل وارتباطات
٦- تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی
۷- کالاها و خدمات متفرقهٔ خانوارها

برای تخمین مدل‌های انگل از روش داده‌های تلفیقی (پانل دیتا)[1] استفاده شده است. ضمناً از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته (ADF) برای اثبات پایایی داده ها، آزمون هاسمن[2]، برای اثبات این که آیا مدل با روش اثرات ثابت[3] با اثرات تصادفی[4] برآورد گردد، استفاده گردیده است. ضمناً در کلیهٔ تخمین‌ها از متغیرهای به قیمت ثابت سال ۱۳۷٦ و از نرم افزار Eviews برای تخمین مدل‌های انگل استفاده شده است.

1. panel data
2. hasman test
3. fixed effect
4. random effect

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

یافته‌های تحقیق

در این تحقیق با استفاده از روش آزمون و خطا، توابع مختلف انگل مورد تخمین قرار گرفت و با توجه به ضوابط اقتصاد سنجی مدل‌های مطلوب انتخاب شد و در نهایت کشش درآمدی تقاضا برای ۲۱ گروه کالای خوراکی و غیر خوراکی خانوارهای شهری محاسبه گردید و بر اساس آن کالاهای مربوطه به لوکس، ضروری و پست در دو مقطع زمانی ٦٧-۱۳۵۱ و ٨٤-۱۳٦٨ طبقه‌بندی گردید.

جدول (۱): کشش درآمدی تقاضا و طبقه‌بندی کالاها در خانوارهای شهری ایران

ردیف	سال / کالا	کشش درآمدی تقاضا		طبقه‌بندی کالا	
		٦٧-۱۳۵۱	٨٤-۱۳٦٨	٦٧-۱۳۵۱	٨٤-۱۳٦٨
۱	آرد، رشته، غلت و فرآورده‌های آن	-۰/۰۰۰۲	۰/۱۳	پست	ضروری
۲	انواع نان	-۰/۰۱	۰/۱۱	پست	ضروری
۳	گوشت	۰/۱۱	۰/۲۹	ضروری	ضروری
٤	شیر و فراورده‌های آن و تخم مرغ	۰/۱۷	۰/۲۵	ضروری	ضروری
۵	روغن‌ها و چربی‌ها	-۰/۲۵	۰/۳۱	پست	ضروری
٦	میوه‌هاو سبزی‌ها	۰/۲۱	۰/۳۰	ضروری	ضروری
۷	خشکبار و حبوبات	۰/٤٦	۰/۸۲	ضروری	ضروری
۸	قند و شکر	۰/۱٦	۰/۰۸	ضروری	ضروری
۹	انواع شیرینی و مرباها و عسل	۰/۵۲	۰/۳۵	ضروری	ضروری
۱۰	چای، قهوه و کاکائو	۰/۲۰	۰/۲۸	ضروری	ضروری
۱۱	ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیبات خوراکی	۰/٦٦	۰/۱٤	ضروری	ضروری
۱۲	انواع نوشابه‌ها و تنقلات	۰/۲۰	۰/۲۱	ضروری	ضروری
۱۳	غذاهای آماده	۰/۱٤	۰/٤۲	ضروری	ضروری
۱٤	دخانیات	-۰/۱۳	۰/۸۵	پست	ضروری
۱۵	پوشاک و کفش	-۰/۱۷	۰/۱٤	پست	ضروری
۱٦	مسکن	۰/۱۷	۰/٦	ضروری	ضروری

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

ردیف	سال / کالا	کشش درآمدی تقاضا		طبقه‌بندی کالا	
		۱۳۵۱-۶۷	۱۳۶۸-۸۴	۱۳۵۱-۶۷	۱۳۶۸-۸۴
۱۷	لوازم، ملزومات، اثاثه و خدمات خانوار	۰/۱۵	۰/۶۲	ضروری	ضروری
۱۸	بهداشت و درمان	۰/۱۳	۱/۹	ضروری	لوکس
۱۹	حمل و نقل و ارتباطات	۰/۱۳	۲/۲۵	ضروری	لوکس
۲۰	تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی	۰/۱۳	۱/۶۲	ضروری	لوکس
۲۱	کالاها و خدمات متفرقه	۰/۱۲	۰/۳۷	ضروری	ضروری

مأخذ: محاسبات دقیق

همان‌طوری که ملاحظه می‌شود به جز گروه آرد، رشته، غلات، نان و فرآورده‌های آن و انواع نان و روغن‌ها و چربی‌ها که طی سال‌های ۶۷-۱۳۵۱، به عنوان کالاهای پست خانوارهای شهری بوده‌اند و طی سال‌های ۸۴-۱۳۶۸ به عنوان کالاهای ضروری در سبد مصرفی خانوار درآمده‌اند، تغییر چندانی در وضعیت مصرف کالاهای خوراکی خانوارهای شهری رخ نداده است، اما در مورد کالاهای غیر خوراکی، بهداشت و درمان، حمل و نقل و ارتباطات و تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی از حالت ضروری به لوکس درآمده است و این امر بیانگر این بدتر شدن وضعیت خانوارهای شهری و کاهش رفاه اقتصادی آن‌ها طی سال‌های ۸۴-۱۳۶۸ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از معیارهای رفاه اقتصادی در هر جامعه، مصرف انبوه[1] در میان آحاد مردم می‌باشد. به عنوان مثال روستو (Rostow, 1961: 2-16) معتقد است که آخرین مرحلهٔ رشد اقتصادی در جوامع توسعه یافتهٔ صنعتی، دوران مصرف انبوه و رفاه اقتصادی می‌باشد.

1. Mass consunption

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

در این مرحله اکثریت افراد به موازات افزایش تقاضا و نیاز به رفاه بیش‌تر، بخش اعظمی از درآمد خود را صرف مصرف کالاها و خدمات می‌نمایند. بنابراین روند رو به رشد مصرف انبوه به ویژه کالاهای غیر خوراکی طی یک دورهٔ زمانی یکی از علائم بهبود اوضاع اقتصادی و اجتماعی هر جامعه و از شاخص‌های افزایش رفاه محسوب می‌شود.

در این مقاله با استفاده از منحنی‌های انگل، رابطهٔ بین درآمد و هزینهٔ خانوارهای شهری ایران در دو دورهٔ زمانی ٦٧-١٣٥١ و ٨٤-١٣٦٨ مورد برآورد قرار گرفت. سپس کشش درآمدی تقاضای خانوارهای شهری محاسبه شد و بر اساس آن، کالاهای خوراکی و غیر خوراکی آن‌ها به کالاهای لوکس، ضروری و پست طبقه‌بندی گردید. نتایج حاکی از آن است که وضعیت خانوارهای شهری طی سال‌های ٨٤-١٣٦٨ نسبت به سال‌های ٦٧-١٣٥١ بدتر شده است زیرا برخی از اقلام خوراکی آن‌ها مانند آرد، رشته، غلات و نان و انواع روغن‌ها و چربی ها، دخانیات و پوشاک و کفش از کالای پست به ضروری تبدیل شده است. همچنین برخی از اقلام غیر خوراکی مانند بهداشت و درمان، حمل و نقل و ارتباطات و تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی از حالت ضروری به لوکس تبدیل شده‌اند. چنین وضعیتی نشانهٔ بدتر شدن رفاه خانوارها است زیرا در شرایط بد اقتصادی وکاهش درآمدها، کالاهای پست به ضروری وکالاهای ضروری به لوکس در سبد مصرفی خانوارها آشکار می‌شوند. در نتیجهٔ این امر، گروهی از خانوارها که دارای درآمد پایین هستند، مجبور به عدم استفاده از برخی کالاهای لوکس و ضروری می‌باشند و رفاه اقتصادی آن‌ها کاهش می‌یابد.

از جمله دلایل کاهش رفاه اقتصادی خانوارهای شهری در ایران در دو دههٔ گذشته میتوان افزایش شدید تورم، کاهش تدریجی یارانه‌ها و کاهش چشم‌گیر درآمد واقعی آن‌ها را نام برد. بنابراین مبارزه با تورم و کنترل تدریجی یارانه‌ها و کاهش چشم‌گیر درآمد واقعی آن‌ها را نام برد. بنابراین مبارزه با تورم و کنترل نرخ رشد آن، هدفمند کردن یارانه‌های کالاهای ضروری و اساسی به منظور تثبیت قدرت خرید واقعی آحاد مردم از جمله

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

راهکارهایی است که دولت برای افزایش رفاه جامعه می‌تواند در سیاست گذاری‌های اقتصادی خود منظور نماید.

به طور خلاصه با توجه به این که حفظ کالاهای ضروری و اساسی در سبد خانوارها به منظور تثبیت الگوی مصرفی آن‌ها از جمله سیاست‌های رفاه اقتصادی جامعه محسوب می‌شود، لذا شناسایی کالاهای ضروری و اساسی مردم هم از نقطه نظر کشش درآمدی و هم نیازهای فیزیولوژیکی آن‌ها حائز اهمیت بسیار زیادی می‌باشد. بنابراین دولت باید تثبیت مصرف بهینه از کالاهای ضروری و اساسی خانوارها را از جمله سیاست‌های تنظیم الگوی مصرف جامعه در نظر گیرد و به اقشار آسیب پذیر یارانه کافی را برای مصرف این کالاها اعطا نماید.

در این تحقیق یک دید کلان و کلی به وضعیت مصرف خانواده‌های شهری ایران انجام شد و بر اساس آن کالاهای مصرفی خانوارها به لوکس، ضروری و پست طبقه‌بندی گردید و میزان رفاه نسبی آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت.

قید و محدودیت چنین مطالعه‌ای آن است که سبد مصرفی همهٔ خانوارهای شهری ایران را مشابه هم فرض نموده که این امر ممکن است با واقعیت سازگار نباشد. بنابراین برای مطالعات بعدی پیشنهاد می‌شود که وضعیت مصرف گروه‌های مختلف درآمدی خانوارهای شهری در مقاطع زمانی مختلف مورد مطالعه و مقایسه قرار گیرد. زیرا با توجه به این که عموماً الگو و سلیقهٔ مصرف در درون هر گروه درآمدی مشابه و با گروه‌های دیگر درآمدی متفاوت می‌باشد، لذا با انجام چنین مطالعه‌ای می‌توان روند تغییرات وضعیت مصرف و وجه تشابه و افتراق مصرف خانوارها را در طول زمان مشخص کرد و بر این اساس به الگوی مصرفی هر گروه درآمدی در جامعه پی برد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]

منابع و مآخذ

References

ـ ابونوری، اسماعیل، فرید رضا، ایرجی (۱۳۸۱). ***ساختار هزینه خانوارها در استان خراسان و مقایسه آن با کل کشور***. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی.

ـ غروی، نخجوانی، سید احمد (۱۳۸٤). ***فقر در خانواده‌های ایرانی***. فصل نامه علمی ـ پژوهشی رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره هفدهم.

ـ فرگوسن، س.ای (۱۳۸۳). ***نظریه اقتصاد خرد***. جلد اول. ترجمه: روزبهان محمود. تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.

ـ مرادی، حسین (۱۳۸٦). ***بررسی و مطالعه ترکیب کالاهای مصرفی خانوارهای شهری ایران***. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه بوعلی سینا ـ دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

ـ مرکز آمار ایران، ***نتایج تفضیلی آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری ایران در سال‌های ۸٤-۱۳۵۱***. تهران: مرکز آمار ایران.

ـ مولایی، محمد (۱۳٦۹). ***بررسی و مقایسه ترکیب کالاهای مصرفی خانوارهای شهری و روستایی ایران طی سال‌های ٦۷-۱۳۵۱***. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران. دانشکده اقتصاد.

- Baltagi, Badi H (1995). ***Economic Analysis of Panel Data***. New York. John Wiley & Sons.
- Charlire, Erwing; Melenberg, Bertrand & Van Soset, Arthur (2001). ***An Analysis of Housing Expenditure Using. Semi Paremetric Models and Panel Data. Journal of Economics***.
- Ciles, David E.A & Hampton peter. (1984). ***An Engel Curve Analysis of Household Expenditure in New Zealand***. New Zealand: Monash University and Univercity of Cantenbury.
- Dax, peter, (1987). Estimation of Income Elasticities from Cross-Section Data. ***Applied Economics***.
- Jiazhong you (2003), Robust Estimation of Models of Engel Curves. Canada: ***Empirical Economics***.
- Massel, Benton F.(1967). Consistent Estimation of Expenditure Elasticities From Cross- Section Data on Households Producing Partly for Subsistence. England: ***food Research Institute***. Standford Univercity.
- Rostow, Walt. W (1961). ***The Stages of Economic Growth***. Cambridfe university Press.
- Prais, S.J & Houthakker H.S. (1971). ***The Anaulysis of Family Budgets***. Cambrige.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-03]